

**НОВЕ ПОЛОЖЕННЯ ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ОСВІТУ
(26 ТРАВНЯ 1904 Р.): ДО 110-РІЧНИЦІ ВІД ЙОГО ЗАТВЕРДЖЕННЯ**

*Костюк М. В. , к. і. н., доцент кафедри соціально-гуманітарних і
правових дисциплін Уманського НУС*

Аналізується законодавство стосовно сільськогосподарських освітніх закладів на основі Нового Положення від 26 травня 1904 р.

Анализируется законодательство относительно сельскохозяйственных учебных заведений на основании Нового Положения от 26 мая 1904 г.

Analyzed the legislation in respect of agricultural educational institutions on the basis of the New Provisions of may 26, 1904

До головних законоположень стосовно сільськогосподарських навчальних закладів, підвідомчих Департаменту Землеробства в кінці XIX – початку XX ст. належали: 1) „Положення про землеробські училища” (30 травня 1878 р.); 2) „Нормальне Положення про нижчі сільськогосподарські школи” (27 грудня 1883р.); 3) „Статут землеробських училищ” (10 березня 1888р.); 4) „Нове Положення про сільськогосподарську освіту” (26 травня 1904 р.). Цими документами визначалась мета та завдання навчальних закладів, їх правовий статус, система управління, зміст і організація навчання. Вищі навчальні заклади аграрного профілю засновувались на основі особливих положень.

26 травня 1904 р. було затверджене Нове Положення про сільськогосподарську освіту. „Узаконення”, що належали до Нового Положення, спрямовувалися головним чином на доповнення та зміну тих, які діяли раніше: положення про середні землеробські училища (1878 р.),

Нормальне положення про нижчі сільськогосподарські школи (1883 р.) та ін. Досвід застосування згаданих узаконень, вказав на недостатність їх для задоволення різноманітних потреб сільського господарства в спеціальній освіті, а також на необхідність ліквідувати деякі недоліки в організації навчальних закладів. Так, по нижчих сільськогосподарських школах Нормальне положення 1883 року не давало достатнього простору для влаштування шкіл, пристосованих до різнобічних потреб господарства, так як встановлювало однакові умови для відкриття шкіл як по сільському господарству взагалі, так і по окремих його галузях, вимагаючи для всіх шкіл 3-х річного курсу навчання, з обов'язковим включенням до нього визначених загальноосвітніх і частково спеціальних предметів, а також визначеного, дуже обмеженого, штату вчителів.

Даючи можливість влаштовувати при школах підготовчі класи, Нормальне положення сприяло виникненню навчальних закладів більш складного влаштування, а також змішуванню шкіл I-го і II-го розрядів, і в той же час воно перешкоджало влаштуванню шкіл простіших типів, необхідних з окремих галузей господарства. Школи, влаштовані по Нормальному положенню, потерпіли невдачу тому, що на практиці слугували головним чином для підготовки учнів до службової діяльності в ролі прикажчиків, старост, управляючих або техніків в приватних маєтках, відволікаючи молодих селян від свого власного господарства. Деякі земства, затративши на школи значні кошти, порушили пізніше клопотання про передачу їх в казну, а декілька приватних осіб, які заснували школи, змушені були їх закрити через великі доплати на ці заклади та труднощі ведення їх при тих обмежених коштах, які могли відпускатися з казни на утримання школи по Нормальному положенню. Зате отримали сильний розвиток так звані практичні школи по садівництву, жіночі по сільському домоводству та інші, які зовсім не були передбачені цим положенням. Життя поставило і багато інших вимог, які не були передбачені цим узаконенням.

Згідно Нового положення систему сільськогосподарської освіти склали вищі, середні і нижчі навчальні заклади. Особливістю нижчої

сільськогосподарської освіти була велика кількість різних типів навчальних закладів. Нижчі сільськогосподарські училища створювалися для підготовки до практичної сільськогосподарської діяльності. Нижчі сільськогосподарські школи готували обізнаних і вмілих працівників сільського господарства. Практичні сільськогосподарські школи призначалися для підготовки умілих техніків з різних галузей сільського господарства, наприклад: садівників, виноградарів, виноробів, тваринників та інших працівників. Повний курс в нижчих сільськогосподарських училищах тривав 3 роки і розділявся на 3 класи. В спеціальних училищах термін навчання міг бути скороченим до 2-х років [2, с. 30]. Викладачі мали вищу або середню освіту.

Згідно „Положення про сільськогосподарську освіту” від 26 травня 1904р., середні сільськогосподарські навчальні заклади засновувалися під назвою „середні сільськогосподарські училища”. Їх мета – давати учням практичну, на науковій основі, освіту з сільського господарства для підготовки їх до сільськогосподарської діяльності (п. 3) [1, с. 10]. Згідно „Положення...” (п. 36), крім 6-класних, можуть бути засновані 4-класні сільськогосподарські училища, з 4-річним курсом навчання (відрізнялися від 6-класних тим, що не мали двох перших класів підготовчого характеру). До 4-класних приймалися учні за конкурсним екзаменом за програмою 3-класних сільських училищ, а до 6-класних училищ – зі знаннями курсу 2-класних сільських училищ (п. 37.) [1, с. 24]. Дозвіл на відкриття таких училищ здійснювався в законодавчому порядку. В училищах викладалися обов’язково: Закон Божий, російська мова, одна із нових мов, географія, історія, математика, креслення та малювання, природознавство, землеробство, сільське господарство та його галузі, рахівництво та законодавство, в об’ємі необхідному для сільських господарів. В спеціальних училищах предмети спеціального викладання встановлювалися Міністерством Землеробства і Державного Майна відповідно до призначення цих училищ. Серед необов’язкових предметів, як в загальних, так і в спеціальних навчальних закладах, могли викладатися: друга нова мова, співи та музика (п. 38) [1, с. 24]. З метою вивчення різних прийомів

сільськогосподарських робіт і ведення господарства, протягом всього курсу проводилися практичні заняття учнів. Крім того, вводилися заняття ремеслами (п. 39) [1, с. 25].

Випускники училища отримували звання агронома та право вступу до Московського сільськогосподарського та Лісового інститутів (п. 40) [1, с. 25]. Всім випускникам надавалося право вступу на дійсну державну службу на спеціальні посади, а після 10-річної сільськогосподарської діяльності – право на потомствене почесне громадянство (п. 42, 43) [1, с. 26-27].

Навчальний план складався на основі виданих в різний час програм і правил для теоретичного викладання і практичних занять в середніх і нижчих сільськогосподарських навчальних закладах Міністерства Землеробства. До них належали: 1) програми викладання в землеробських училищах [3, с. 107] і сільськогосподарської діяльності учнів цих училищ під час практичного року [3, с. 346]; 2) програми викладання спеціальних предметів в нижчих сільськогосподарських школах I-го розряду [3, с. 473]; 3) програми спеціальних предметів для нижчих шкіл молочного господарства II-го розряду [3, с. 530]; 4-5) програми плідівництва, городництва і декоративного садівництва для нижчих шкіл садівництва I-го розряду [3, с. 621] і II-го розряду [3, с. 465]. В цих програмах були загальні методичні вказівки стосовно навчально-демонстраційних занять, які супроводжували теоретичний виклад та інших практичних занять. Останнім присвячені особливі правила і програми для землеробських училищ [3, с. 245, 252].

В нижчих сільськогосподарських училищах вивчали наступні предмети: Закон Божий, російську мову, арифметику, основи геометрії, креслення, землевпорядкування, географію, історію Росії, основні відомості з природничих наук, сільське господарство з його галузями, основні закони, що стосувалися сільського господарства [2, с. 31].

Нижчі сільськогосподарські школи утримувались на кошти або казни, або земств та товариств, або приватних осіб (в 1904 р. на кошти казни припадало 46% всіх витрат по утриманню сільськогосподарських шкіл). В загальних

сільськогосподарських школах навчання тривало 3 роки, а в спеціальних – 1-2 роки [2, с. 33]. При школах відкривалися додаткові класи або відділи: агрономічні, педагогічні, інструкторські. Випускники працювали помічниками дільничних агрономів, вчителів народних шкіл, службовців у сільськогосподарських товариствах тощо. Спеціальні нижчі школи з окремих галузей сільського господарства відрізнялися від загальних тим, що головна увага в них зверталася на конкретну галузь сільськогосподарського виробництва (бджільництво, птахівництво, тваринництво тощо). До програми навчання нижчих сільськогосподарських шкіл, утворених згідно Нового положення 1904 р. входили ті ж самі предмети, які вивчали в школах, утворених по Нормальному положенню 1883 р. Початкові сільськогосподарські школи надавали своїм вихованцям необхідні для селян сільськогосподарські знання й готували їх до ведення власного господарства. Такі ж завдання мали народні сільськогосподарські школи для дорослих.

Таким чином, Нове Положення 1904 р. виправило суттєві недоліки в попередній постановці шкільної сільськогосподарської освіти. Головні переваги Положення полягали в наступних суттєвих моментах: більшій гнучкості, що дозволяла без особових перешкод пристосувати тип школи, загальну її реорганізацію, тривалість і характер навчання до місцевих умов і потреб. Були встановлені більш високі норми фінансування з боку держави, земств, товариств і приватних осіб, в зв'язку з чим не тільки полегшилось відкриття нових шкіл, а й значно підвищилась їх матеріальна база. Відповідно до „Положення про сільськогосподарську освіту” (1904 р.) будувалася вся система сільськогосподарської освіти Російської імперії до 1917 року, регламентувалася діяльність кожного навчального закладу, підвідомчого Департаменту Землеробства.

Список використаних джерел:

1. Высочайше утвержденное, 26 мая 1904 г. Положение о сельскохозяйственном образовании и расписание должностей в средних и

низших сельскохозяйственных учебных заведениях. – СПб.: Тип. Киршбаума, 1904. – 39 с.

2. Новое Положение о сельскохозяйственном образовании и его применении / Сост. И.И. Мещерский. – СПб., 1905. – 189 с.
3. Сборник сведений по сельскохозяйственному образованию. Вып. VII. Распоряжения по сельскохозяйственным учебным заведениям за время 1865 – 1901 гг. – СПб., 1901. – 786 с.